

134. Ulpianus, lib. XXI ad Edictum.
Non fraudantur creditores, cum quid non acquiratur a debitore; sed cum quid de bonis deminuitur. § 1. Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest.
135. Idem, lib. XXV ad Edictum.
Ea, quæ dari impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adjectis habentur.
136. Paulus, lib. XVIII ad Edictum.
Bona fides tantumdem possidenti præstat quantum veritas, quoties lex impedimento non est.
137. Ulpianus, lib. XXV ad Edictum.
Qui auctore iudice comparavit, bonæ fidei possessor est.
138. Paulus, lib. XXVII ad Edictum.
Omnis hæreditas, quamvis postea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. § 1. Nunquam crescit ex post facto præteriti delicti æstimatio.
139. Cajus, lib. ad Edictum Præt. Urb.
Omnes actiones, quæ morte aut tempore pereunt, semel inclusæ iudicio salvæ permanent. § 1. Non videtur perfecte cujusque id esse, quod ex casu auferri potest.
140. Ulpianus, lib. LX ad Edictum.
Absentia ejus, qui reipublica causa abest, neque ei, neque alii damnosa esse debet.
141. Paulus, lib. LIV ad Edictum.
Quod contra rationem juris receptum est, non est producendum ad consequentia. § 1. Uni duo pro solido hæredes esse non possunt.
142. Idem, lib. LVI ad Edictum.
Qui tacet non utique fatetur; sed tamen verum est, eum non negare.
143. Ulpianus, lib. LXXI ad Edictum.
Quod ipsis, qui contraxerunt, obstat; et successoribus eorum obstat.
144. Paulus, lib. LXII ad Edictum.
Non omne, quod licet, honestum est. § 1. In stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.
145. Ulpianus, lib. LXXVI ad Edictum.
Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt ac consentiunt.
146. Paulus, lib. LXII ad Edictum.
Quod quis, dum servus est, egit, proficere, libero facto, non potest.
147. Cajus, lib. XXIV ad Edictum provinc.
Semper specialia generalibus insunt.
148. Paulus, lib. XVI brevis Edicti.
Cujus effectus omnibus prodest, ejus et partes ad omnes pertinent.
149. Ulpianus, lib. XXXVII ad Edictum.
Ex qua persona quis lucrum capit, ejus factum præstare debet.
150. Idem, lib. LXVIII ad Edictum.
Parem esse conditionem oportet ejus, qui quid possideat, vel habeat, atque ejus, cujus dolo malo factum sit, quo minus consideret, vel haberet.
151. Paulus, lib. LXIV ad Edictum.
Nemo damnus facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.
152. Ulpianus, lib. LIX ad Edictum.
Hoc jure utimur, ut quidquid omnino

- per vim fiat, aut in vis publica, aut (in vis) privata crimen incidat. § 1. Deficit, et qui mandat. § 2. In maleficio rati habitio mandato comparatur. § 3. In contractibus, quibus doli præstatio, vel bona fides inest. hæres in solidum tenetur.
153. Paulus, lib. LXV ad Edictum.
Fere quibuscunque modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur. cum quibus modis acquirimus, iisdem in contrarium actis amittimus. Ut igitur nulla possessio acquiri, nisi animo et corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum sit.
154. Ulpianus, lib. LXX ad Edictum.
Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, et melior habetur possessoris causa, sicut fit, cum de dolo excipitur petitoris, neque enim datur talis replicatio petitoris: *Aut si rei quoque in ea re dolo actum sit.* § 1. Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.
155. Paulus, lib. LXV ad Edictum.
Factum cuique suum, non adversario nocere debet. § 1. Non videtur vim facere, qui suo jure utitur, et ordinaria actione experitur. § 2. In pœnalibus causis benignius interpretandum est.
156. Ulpianus, lib. LXX ad Edictum.
Invitus nemo (rem) cogitur defendere. § 1. Cui damus actiones, eidem et exceptionem competere multo magis quis dixerit. § 2. Cum quis in alicujus locum successerit, non est æquum, ei nocere hoc, quod adversus eum nocuit, in cujus locum successit. § 3. Plerumque emptoris eadem causa esse debet circa petendum ac defendendum quæ fuit actoris. § 4. Quod cuique (pro eo) præstatur, invito non tribuitur.
157. Idem, lib. LXXI ad Edictum.
Ad ea, quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, in his ignoscitur servis, si vel dominis, vel his, qui vice dominorum sunt (veluti tutoribus et curatoribus) obtemperaverint. § 1. Semper qui dolo fecit, quominus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet. § 2. In contractibus successores ex dolo eorum (quibus successerunt, non tantum in id, quod pervenit, verum etiam in solidum tenentur, hoc est unusquisque pro ea parte, qua hæres est.
158. Cajus, lib. XXVI ad Edict. prov.
Creditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.
159. Paulus, lib. VII ad Edictum.
Ut ex pluribus causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem potest et nostrum esse.
160. Ulpianus, lib. LXXVI ad Edictum.
Aliud est vendere, aliud vendenti consentire. § 1. Refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem. § 2. Absurdum est, plus juris habere (eum) cui legatus sit fundus, quam hæredem, aut ipsum testatorem, si viveret.
161. Idem, lib. LXXVII ad Edictum.
In jure civili receptum est, quoties per eum, cujus interest, conditionem non impleri, fiat quominus impleatur, perinde ha-

- beri, ac si impleta conditio fuisset, quod ad libertatem, et legata, et ad hæredum institutiones producit, quibus exemplis stipulationes quoque committuntur, cum per promissorem factum esset, quo minus stipulator conditioni pareret.
162. Paulus, lib. LXX ad Edictum.
Quæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi.
163. Ulpianus, lib. LV ad Edictum.
Cujus est donandi, eidem et vendendi, et concedendi jus est.
164. Paulus, lib. V ad Edictum.
Pœnalia judicia semel accepta in hæredes transmitti possunt.
165. Ulpianus, lib. LV ad Edictum.
Cum quis possit alienare, poterit et consentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec si donationis causa consenserit, ratam ejus voluntatem habendam.
166. Paulus, lib. XLVIII ad Edictum.
Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.
167. Idem, lib. XLIX ad Edictum.
Non videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt. § 1. Qui jussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere necesse habet.
168. Idem, lib. I ad Plautium.
Rapienda occasio est, quæ præbet benignius responsum. § 1. Quod factum est, cum in obscuro sit, ex affectione cujusque capit interpretationem.
169. Idem, lib. II ad Plautium.
Is damnus dat, qui jubet dare; ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse sit. § 1. Quod pendet, non est pro eo, quasi sit.
170. Idem, lib. III ad Plautium.
Factum a iudice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non est.
171. Idem, lib. IV ad Plautium.
Nemo ideo obligatur, quia recepturus est ab alio, quod præstiterit.
172. Idem, lib. V ad Plautium.
In contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum est. § 1. Ambigua autem intentio ita accipienda est, ut res salva actori sit.
173. Idem, lib. VI ad Plautium.
In condemnatione personarum, quæ in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed et ipsarum ratio habenda est, ne egeant. § 1. Cum verbum *restituas* in lege invenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam fructus sunt restituendi. § 2. Unicuique sua mora nocet: quod et in duobus reis promittendi observatur. § 3. Dolo facit, qui petit, quod non redditurus est.
174. Qui potest facere, ut possit conditioni parere, jam posse videtur. § 1. Quod quis, si velit, habere non potest, id repudiare non potest.
175. Idem, lib. XI ad Plautium.
In his, quæ per liberas fieri personarum leges desiderant, servus intervenire non potest. § 1. Non debeo melioris condi-

- tionis esse, quam auctor meus, a quo ius in me transit.
176. Idem, lib. XIII ad Plautium.
Non est singulis concedendum, quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. § Infinita æstimatio est libertatis et necessitudinis.
177. Idem, lib. XIV ad Plautium.
Qui in jus dominiumve alterius succedit, jure ejus uti debet. § 1. Nemo videtur dolo exsequi, qui ignorat causam, cur non debeat petere.
178. Idem, lib. XV ad Plautium.
Cum principalis causa non consistat, plerumque ne ea quidem, quæ sequuntur, locum habent.
179. Idem, lib. XVI ad Plautium.
In obscura voluntate manumittentis favendum est libertati.
180. Idem, lib. XVII ad Plautium.
Quod jussu alterius solvitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset.
181. Idem, lib. I ad Vitellium.
Si nemo subiti hæreditatem, omnis vis testamenti solvitur.
182. Idem, lib. III ad Vitellium.
Quod nullius esse potest, id ut alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.
183. Marcellus, lib. III Digestorum.
Etsi nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi æquitas evidens poscit, subveniendum est.
184. Celsus, lib. VII Digestorum.
Vani timoris justa excusatio non est.
185. Idem, lib. VIII Digestorum.
Impossibilium nulla obligatio est.
186. Idem, lib. XII Digestorum.
Nihil peti potest ante id tempus, quo per rerum naturam persolvi possit. Et cum vendi tempus obligationi additur, nisi eo præterito, peti non potest.
187. Idem, lib. XVI Digestorum.
Si quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur sine liberis decessisse.
188. Idem, lib. XVII Digestorum.
Ubi pugnantia inter se in testamento inveniuntur, neutrum ratum esse. § 1. Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt.
189. Idem, lib. XIII Digestorum.
Pupillus nec velle, nec nolle in ea ætate, nisi apposita tutoris auctoritate, creditur; nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas necessaria est.
190. Idem, lib. XXIV Digestorum.
Quod evincitur, in bonis non est.
191. Idem, lib. XXXIII Digestorum.
Neratius consultus, æn, quod beneficium dare se quasi viventi Cæsar rescripserat, jam defuncto dedisse existimaretur: respondit, non videri sibi principem, quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, defuncto concessisse; quem tamen modum esse beneficii sui vellet, ipsius æstimationem esse.
192. Marcellus, lib. XXIX Digestorum.
Ea, quæ in partes dividi non possunt, solida a singulis hæredibus debentur. § 1. In

te dubia benigniorem interpretationem se qui non minus justius est quam tutius.

193. Celsus, lib. xxxviii Digestorum.

Omnia fere jura hæredum perinde habentur, ac si continuo sub tempus mortis hæredes exstitissent.

194. Modestinus, lib. vi Differentiarum.

Qui per successionem, quamvis longissimam, defuncto hæredes exstiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes existunt.

195. Idem, lib. vii Differentiarum.

Expressa nocent, non expressa non nocent.

196. Idem, lib. viii Regularum.

Privilegia quædam causæ sunt, quædam personæ: et ideo quædam ad hæredem transmittuntur, quæ causæ sunt; quæ personæ sunt ad hæredem non transeunt.

197. Idem, lib. siog. de ritu nuptiarum.

Semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed et quid honestum sit.

198. Javolenus, lib. xiii ex Cassio.

Neque in interdicto, neque in cæteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris, sive solvendo est, sive solvendo non est.

199. Idem, lib. vi Epistolarum.

Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non paruit.

200. Idem, lib. vii Epistolarum.

Quoties nihil sine captione investigari potest, eligendum est, quod minimum habeat iniquitatis.

201. Idem, lib. x Epistolarum.

Omnia, quæ ex testamento proficiuntur, ita statum eventus capiunt, si initium quoque sine vitio ceperint.

202. Idem, lib. xi Epistolarum.

Omnis definitio, jure civili, periculosa est; parum est enim, ut non subverti possit.

203. Pomponius, lib. viii ad Quint. Muc.

Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire.

204. Idem, lib. xxviii ad Quint. Muc.

Minus est actionem habere quam rem.

205. Idem, lib. xxxix ad Quint. Muc.

Plerumque fit, ut etiam ea, quæ a nobis abire possint, perinde in eodem statu sint, atque si non essent ejus conditionis, ut abire possent: et ideo quod fisco obligamus, et vindicare interdum, et alienare, et servitutem (in) prædio imponere possumus.

206. Idem, lib. ix ex variis lectionibus.

Jure naturæ æquum est neminem cum alterius detrimento, et injuria fieri locupletiorum.

207. Ulpianus, lib. i ad leg. Jul. et Pap.

Res judicata pro veritate accipitur

RELIGIO NATURALIS ET REVELATA.

NOVUS ARTICULUS EX ALIENA MANU.

(1. In articulo de pantheismo alterum de

208. Paulus, lib. iii Jul. et Pap.

Non potest videri desiisse habere, qui nunquam habuit.

209. Ulpianus, lib. iv ad leg. Jul. et Pap.

Servitutem mortalitati fere comparamus.

210. Lucius Rufinus, lib. ii Reg.

Quæ ab initio inutilis fuit institutio, ex post facto convalescere non potest.

211. Paulus, lib. lxx ad Edictum.

Servus reipublicæ causa abesse non potest.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

(1. Hoc articulo satis est eos indicare, qui interpretati sunt tum regulas juris canonici, tum regulas juris civilis. Exposuerunt regulas juris canonici inter alios Canisius, Peckius, Nidus, Reiffenstuel, Scorremberg. Optimæ vero sunt prælectiones Joannis Brunemanni in hæc juris canonici regulas.

(2. Regulas juris civilis, ut antiquiores prætereamus, commentariis illustrarunt Calvinus, Revardus, Petrus Faber, Bronchorst, Giphanius, Hœnius, Ludwellus, Wisembachius, Gunzelius, Mullerus, et qui cæteris est præferendus Jacobus Gothofredus.

(3. Ad rectum vero usum regularum juris ob oculos semper habenda sunt verba illa Pauli, in l. i, ff. *De regul. jur.*: *Non ex regula jus sumatur, sed ex jure, quod est, regula fiat*; tametsi enim maxime justæ regulæ sint, tamen eo usque suo valere momento debent, ut illico quarumlibet causarum, casuumque promiscue decisio exinde peti possit. (4. Sed ea juris pars, materia, articulus, species, subjectum, sic ut dicam, genus tandem proprium liquido teneri debet, sic ut ad suam juris speciem regula restringatur. (5. Et si quando aptanda ea videatur ad propositam aliquam juris questionem seu controversiam, illud attendatur, num omnes circumstantiæ qualitates in casu proposito concurrant, ad quem, et ejus causa regula semel confecta fuit. Et hoc est: « Non esse jus sumendum ex regula, sed ex jure quod est, regulam fieri. »

(6. Facilius vero est recte ad præcedens monitum uti regulis juris civilis. Eæ enim, licet seorsim collocatæ sint in ultimo titulo libri ultimi Pandectarum; tamen desumptæ sunt ex variis jurisconsultorum libris. Ope propterea conjunctionis *Inscriptionum* facile est invenire loca, unde sunt desumptæ, et sic nosse genus proprium ejusque regulæ, sine quo rectus ejus usus fieri nequit. Et hoc modo Jacobus Gothofredus in interpretatione harum regularum cæteros superavit. At regulæ juris canonici non sunt desumptæ ex decretalibus Summorum Pontificum. Quocirca teneri nequit genus proprium ipsarum, quod tanti est momenti in recta applicatione regularum juris

religione naturali et revelata promissimus, in quo atheorum ac deistarum errores fu-

sus exponerentur, ac expositi confutarentur. Ut autem lectori satisfaciamus, et apta methodo procedamus, hunc articulum quatuor in capita distribuemus. In primo de utilitate, necessitate ac divinæ religionis origine agemus; in altero naturalem religionem existere adversus atheos et deistas nonnullos demonstrabimus; in tertio de possibilitate, convenientia, necessitate atque existentia divinæ revelationis contra alios deistas tractabimus; et quoniam nulla unquam gens fuit, quæ religionem, quam haberet, Deo non referret acceptam: in quarto capite certos atque perspicuos characteres exponemus, et demonstrabimus, quibus vera religio a falsa discernatur; atque hos in sola Christi religione reperiri, ostendemus.

CAPUT PRIMUM.

De utilitate, necessitate et origine religionis.

(2. Religio Ciceroni a *relegendo*, Lactantio et Augustino a *religando*, aliis vero a *re* et *eligendo* dicta est. Expensis omnibus religionis muneribus, omnes has originationes probat Angelicus doctor; quia actus, quos religio præscribit, frequenter in corde repetendi, ac veluti relegendi sunt; quia per religionem, quodam pietatis vinculo Deo astringimur et religamur; et quia religionis usu, quod negligenter amisimus, iterum eligimus. Religio revelata dicitur ea, quam Deus hominibus per externam revelationem demonstravit. Naturalem vero religionem vocamus illam, quam natura per usum rationis suggerit atque inculcat. Atque hæc ita definiiri potest: « Virtus, qua homo ex humanæ et divinæ naturæ consideratione obligatum, ac propensum se sentiat ad debitum Deo honorem, cultumque exhibendum per officia a divina Providentia rectæ rationis usu præscripta, spe præmiorum, metuque alterius vitæ suppliciorum. » Definitio hæc apta, ac satis perspicua videtur, sed clarior fiet, dum in secundo capite singulas ipsius partes demonstrabimus.

Primum caput in duas dividimus partes; in prima parte confutabimus Epicureos, Cardanum, Hobbesium atque Bailium, qui religionem privatis hominibus, ac humano generi noxiam et inimicam esse asseruerunt; atque inter hos Bailius eo devenit, ut eam, ne quidem societati civili, atque reipublicæ utilem esse existimaverit. In altera vero parte de religionis origine agemus contra duplex atheorum genus; eorum scilicet qui cum Sysipho apud Critiam, ut refert Sextus Empiricus, lib. vi *Contra physicos*, religionem a callidis legum latoribus excogitatum asserunt, ut efferatos homines metu Numinis in officio continerent; et eorum, qui aiunt, homines ignorantia ductos supremam invisibilem omnium rerum causam primum finxisse, metu deinde perterritos ex insolitis phænomenis terrorem excitantibus, adorare eam et colere cepisse; atque callidos demum legum latores, præmia pœnasque alterius vitæ continxisse.

Pars prima.

De utilitate ac necessitate religionis.

(3. Ut melius intelligatur, quæ commoda ac bona sint, quæ religio hominibus affert, notandum duximus, hominem in triplici statu considerari posse; nam vel solus concipitur, vel cum hominibus pari auctoritate pollutibus, vel ut principi, sive magistratibus subest. Primus dicitur status solitarius, in quo homo propriæ conservationis, ac solius corporis, animique sui curam gerit; alter est status societatis naturalis, in quo homo natura ipsa duce societatem cum aliis ineat hominibus, in qua sola naturæ dictata sequatur; tertius vero status est societatis civilis, quam homines per conventiones et pacta illa inierunt, quibus se obligarunt ad leges eorum exsequendas, qui civitati vel reipublicæ præsumt ac leges ferunt, aliæque constituunt et jubent, quæ ad commune bonum expedire videantur. Si unus præsit, reipublicæ status monarchicus dicitur; si soli optimates, aristocraticus; si omnes patresfamilias, democraticus; mistus denique, si cura reipublicæ vel penes principem simul sit, et optimates vel penes hos, et populi electos simul, quemadmodum in Anglia ac in Romana olim reipublica sub regibus fuit. His præmissis, sit

Propositio prima.

Religio singulis hominibus, et naturali eorumdem societati maxime utilis est.

(4. Dem. prima pars. Utile homini est quidquid eum perficit, atque ad beatam vitam agendam ducit. Nam homo, ut res quælibet ad perfectionem tendit et felicitatem maxime expetit; religio vero ad perficiendum hominem, ut beatam vitam agat, plurimum confert: nam religione monemur Deum parentem optimum, beneficentissimum, potentissimum ac infinite sapientem, vitæ, corporisque nostri dominum esse, qui præcipit, ut vitam servemus, eaque adhibeamus quibus perfici corpus, animusque possit, aut virtutum morumque præcepta præscribit, quæ ad ea servanda, tum fiducia ipsius in dubiis et adversis præsidii, tum jucunda bonorum alterius vitæ expectatione, allicit, atque æternorum suppliciorum metu quodammodo impellit. Quæ cum ita se habeant, quis non videt, religionem per optimi parentis amorem, quem excitat, et per præcepta, quibus nostri conservationem ac virtutem procurare jubet, in perfectionem nos inclinare, per supremum censorem, quem repræsentat, ad eundem nos incitare, per spem, quam affert supremi illius præsidii in adversis, et æternorum bonorum allicere; ac demum per suppliciorum metum fortius ad perfectionem et virtutem impellere?

Si religio valida hæc virtutum incitamenta præbet; ergo ad beatam vitam agendam maxime utilis est. Nam præter quam quod, Epicuro quoque fatente, sine virtute felices esse non possumus, explorata res est, sola nos virtute affectus regere et moderari, ac